

[Schepping]

Adam en Eva

Eerste mensen op aarde volgens Genesis (Grieks voor: wording, ontstaan, oorsprong), het eerste boek van de Bijbel. Dit boek vertelt over de wording van de wereld, het ontstaan van de mensheid en de oorsprong van het volk Israël. De eerste elf hoofdstukken bevatten een aantal verhalen waarin materiaal uit mythen en sagen theologisch verwerkt is. Zij brengen op hun wijze tot uitdrukking welke de fundamentele beginselen zijn waarop het gelovige bestaan van de mens berust. God heeft Adam (de mens) en Eva gemaakt op de laatste scheppingsdag en aangesteld als beheerders van de aarde. Maar in zijn hoogmoed zondigt de mens en wil hij zichzelf tot God zijn; en boven zijn schepselijke stand leven. Nooit heeft de zonde echter het laatste woord. Steeds is er het reddende en genadevolle antwoord van God, die ondanks alles trouw blijft aan wat Hij met de mens begonnen is en die telkens weer een nieuwe toekomst mogelijk maakt.

Creationisme

Alternatief voor het gangbare evolutiemodel dat in bepaalde godsdienstige middens navolging kent en pretendeert natuurwetenschappelijk verantwoord te zijn en in overeenstemming met (een letterlijke interpretatie van) de bijbel. Heeft geen problemen met de variatie op niveau van rassen en soorten maar vindt deze ontoereikend om het ontstaan van biologische geslachten, orden, klassen en groepen te verklaren.

Darwinisme

School van aanhangers van Darwins evolutietheorie. Hij benadrukte ongerichte variatie, natuurlijke selectie, geleidelijkheid van ontwikkeling en erfelijkheid van verworven eigenschappen. Organismen zijn niet onveranderlijk en volmaakt en dus ook niet direct geschapen door God geschapen.

Duivel

Tegenstander van God, in de bijbel ook aangeduid als 'satan', 'boze', 'slang', 'draak'. Als personificatie het meest aan bod in de latere geschriften van het Eerste Testament en in het Tweede Testament.

Erfzonde

Godsvervreemding, eigen bij de geboorte als gevolg van de zondeval. Fel bekritiseerd. Positief beschouwd een poging om de overmacht van de zonde uit te drukken. In bovenpersoonlijke zin maken mensen deel uit van verbanden waaraan men zich niet kan onttrekken. In benedenpersoonlijke zin heeft ieder mens noden, die hem kwetsbaar maken en ontvankelijk voor egocentrische zelfverwerkelijking.

Geloof en wetenschap

Geloof en wetenschap vertonen vele varianten. We onderscheiden vier soorten verhoudingen: conflict, onafhankelijkheid, dialoog en integratie.

Intelligent ontwerp

Betog dat er in de wereld bepaalde biologische structuren bestaan waarvan het ontstaan niet verklaard kan worden door toevallige mutatie en natuurlijke selectie. Ze zijn 'onherleidbaar complex' en moeten derhalve worden toegeschreven aan een intelligente ontwerper waarover wetenschap niets kan zeggen.

Schepping

Goddelijke scheppingsdaad. God heeft uit goedheid/in vrijheid het bestaan van het heelal gewild en gerealiseerd. Poëtisch komt dit tot uiting in Genesis. In natuurwetenschappelijke verklaringen speelt het begrip schepping geen rol. De evolutietheorie geeft een ander beeld over het ontstaan van de soorten.

Zonde

Verbondsbreuk van de mens met God. Het woord 'zonde' is in de bijbel slechts één aanduiding voor de werkelijkheid van de verbondsbreuk. Een grote diversiteit aan woorden bestrijkt andere aspecten, zoals 'rebellie', 'misstap', 'verkeerdheid' en 'afkerigheid'.

Zondeval

Overtreding van Gods gebod waardoor de eerste mensen, Adam en Eva, uit een staat van onschuld tot schuld vervielen. De mensheid deelt hierin (erfzonde). Zondeval doet tekort aan Gods bedoeling met de mens (Gods beeld zijn). Ze is onverklaarbaar, of de goddelijke vergeving zou worden aangetast.

Zondvloed

God besluit vanwege het menselijke zondigen een grote vloed over de aarde te brengen. Noach, die genade heeft gevonden, krijgt de opdracht een ark te bouwen waarmee hij, zijn gezin en één paar van alle diersoorten worden gered. 'Zond' verwijst niet naar menselijke zonden, maar naar de vloed.

[Verrijzenis]

Eeuwig leven

Het Eerste Testament beklemtoont het leven op deze aarde en bezit een magere visie op het leven na de dood ('stof tot stof'). Het Tweede Testament ziet het eeuwige leven in termen van opstanding uit de doden en de onsterfelijke ziel. Het zwaartepunt in de voorstellingswijzen ligt in de vereniging met God.

Hel

Dodenrijk, doorgaans gesitueerd in de onderwereld. Eeuwige strafplaats. De hel is bestemd voor duivels en voor hen die Gods heil afwijzen, de hemel of het paradijs valt ten deel aan de rechtvaardigen.

Hemel

In de bijbelse taal is de hemel de koepel waaronder de zon, de maan en de sterren vastzitten. Het is ook de woonplaats van God. Zo wordt God in het Onze vader aangesproken als '*Onze vader die in de hemelen zitt*'. Met het begrip 'hemel' wordt de verhouding van de mens tot God in zijn macht, afstand en nabijheid onder woorden gebracht. Hemel is de sfeer of orde waar God onweersproken en zonder beperking regeert. Vanuit de hemel wordt de zoon gezonden en de Heilige Geest over de mensen uitgestort. De hemel is zo de plaats waar de gelovige na zijn dood definitief in Gods onbeperkte, onverhulde nabijheid verkeert. Hiermee wordt uitgedrukt dat de mens die probeert te leven zoals Jezus, na de dood voor altijd bij God terechtkomt.

Kruis

Ornament en symbool. Verwijst naar de heilsbetekenis van Jezus Christus. De kruisdood was een wrede, langzame en oneervolle folterdood. In het licht van de opstanding is de kruisdood een overwinning op de machten van zonde en dood. Dat God de mensen liefheeft en zich hun bestaan aantrekt, blijkt doordat hij in Jezus Christus hun bestaan deelt en draagt. In de opstanding blijkt dat de dood het moet afleggen tegen de liefde van God. God neemt zo de realiteit van dood en schuld ernstig en doorbreekt ze.

Laatste avondmaal

Afscheidsmaaltijd van Jezus met zijn leerlingen aan de vooravond van zijn sterven, toen zij Pesach vierden, het feest van de uittocht. Die laatste pesachmaaltijd werd achteraf door de christelijke kerk beschouwd als het eerste avondmaal (Doe dit tot mijn gedachtenis). Hij doelde op zijn kruisdood en de nieuwe verbondsrelatie die door vergeving van zonden tot stand werd gebracht. Bij het doorgeven van brood en beker wees Jezus Christus op de betekenis van zijn lijden en sterven. Tijdens de kerkelijke viering van het avondmaal of de eucharistie worden deze instellingswoorden plechtig herhaald.

Menswording

Jezus Christus als openbaring van God. Letterlijk: vleeswording. Met 'vleeswording' van het woord wordt de 'toewending' van God naar de mens in Jezus Christus aangegeven. In leven, sterven en opstanding van Jezus is God aanwezig en werkzaam. Menswording omschrijft wat God in Jezus doet en wie Hij is.

Messias

Hebreeuws voor 'gezalfd(e)'. Iemand met een belangrijke functie werd bij zijn benoeming of aanstelling met olie overgoten. In het oude Israël werden op deze manier priesters, profeten, en koningen gezalfd. De gezalfde van YHWH was de op dat moment heersende koning. Later, tussen eerste en tweede testament werd 'de gezalfde' een standaardterm voor de toekomstige ideale koning. Voor christenen is Jezus de gekomen messias (Grieks: *Christos*) is die aan het eind van de geschiedenis zal terugkomen.

Opstanding

Verrijzenis. Kernbegrip voor de hoop van het christelijke geloof. Ontleent in het christelijke geloof zijn inhoud en betekenis aan Gods handelen aan Jezus Christus na zijn sterven. De opstanding van Christus wijst zowel op continuïteit (persoon Jezus Christus) en discontinuïteit (onttrokken aan de beperkingen van tijd en ruimte). In de opstanding vereenzelvigd God zich definitief met Jezus en wordt Jezus. Hieraan ontleent het christelijke geloof de hoop dat God ook trouw zal zijn aan mens en schepping.

Reïncarnatie

Overtuiging dat men meerdere malen op aarde leeft. Zij kent vele vormen. De gedachte van reïncarnatie komt als regel niet voor binnen het christendom, jodendom of de islam.

Verbond

Omschrijving van de relatie tussen God en mens. God sluit zijn verbond met Noach, Abraham, Israël bij de Sinaï en met David. Bij de profeten klinkt de belofte van een nieuw verbond, waarin God zijn genade nog rijker zal schenken. Het Tweede Testament spreekt over de vervulling van die belofte in Christus.

[Triniteit]

Christologie

Systematische bezinning op de fundering en betekenis van het apostolische getuigenis over Jezus van Nazareth als de Christus. Door zijn verhoging en zijn plaats aan de rechterzijde van de vader heeft zijn leven blijvend betekenis gekregen. De identificatie van God met Jezus culmineert in kruis en opstanding. De leer van de drie-eenheid legt deze wederzijdsheid uit.

Christus

Gezalfde, afgeleid van het Griekse woord Christos. De zalving met olie staat voor een toerusting met de geest van God, die de gezalfde wijsheid, kracht en inzicht zal schenken. Binnen de christologie is de naam Christus eigennaam voor Jezus en duidt erop dat de betekenis van Jezus Christus is dat God in hem definitief tot het heil van mensen gesproken en gehandeld heeft.

Drie-eenheid

Jezus identificeerde zijn optreden met de doorbraak van het koninkrijk Gods. Hij noemde God zijn vader. Omgekeerd geldt de opwekking van Jezus uit de doden in het Tweede Testament als de bevestiging van Jezus als definitieve gezant van God (de Christus). De geest heeft deel aan de gemeenschap tussen vader en zoon en doet de mensen participeren in de nabijheid van God. Met de drie-eenheid wordt verwezen naar wie God is, wie hij voor de mens is en hoe hij zich aan de mens te kennen geeft.

God

Benaming voor een hogere macht. Oorspronkelijk een soortbegrip (meerdere goden). In christendom, jodendom en later islam zonder lidwoord gebruikt en daardoor een eigennaam. De bijbel schetst vele beelden van God. El/Elohim als geweldig, sterk, machtig. Israëls God JHWH als de bevrijdende God die uit de Egyptische slavernij had verlost. Jezus' vader of ABBA. God is een 'enige' god en geen onderdeel van een godenwereld. In het Tweede Testament wordt de zelfopenbaring van God vergroot en verrijkt in Jezus Christus. Hij verkondigt geen nieuwe of andere god, maar bevestigt de enigheid van Israëls God, die zich aan de aartsvaders openbaarde en herhaalt het dubbelgebod van de liefde. In zijn vrijwillig lijden en sterven en in zijn opstanding toont hij dat God uit is op redding.

Heilige Geest

Bemiddelt de tegenwoordigheid en werkzaamheid van God naar de mensen toe. Achtergrond voor het spreken over de geest in de bijbel is het begrip ruach (wind) als overdrachtelijke aanduiding van ongreepbaarheid en werkzaamheid, van onzichtbaarheid en aanwezigheid. In het Tweede Testament wordt de inhoud van het begrip geest verder inhoud gegeven door de relatie met Jezus. De geest gaat van Jezus uit. Jezus wordt getekend als degene die de geest schenkt aan de leerlingen.

Jezus

Jood, afkomstig uit Nazaret in Galilea, het noorden van Israël, geboren enkele jaren voor het begin van de jaartelling. Jezus is de Griekse vorm van de Hebreeuwse naam Jesjoea en betekent: de Heer redt. Ten diepste beschouwde Jezus God als zijn vader en zichzelf als zoon van God. Toen Jezus ongeveer dertig jaar was, heeft hij zich door Johannes de Doper laten dopen. De evangeliën vermelden dat de Heilige Geest toen op hem neerdaalde en dat God hem 'mijn geliefde Zoon' noemde. Na veertig dagen vasten in de woestijn, waar hij door de duivel op de proef werd gesteld, begon Jezus te verkondigen dat het Rijk Gods nabij was en dat men zich diende voor te bereiden (bergrede). Zijn prediking stond in de lijn van Mozes en de oudtestamentische profeten. Hij verwierf veel aanhang, maar riep weerstand op bij de religieuze leiders. Heeft zijn volgelingen er meermalen op voorbereid dat hij in Jeruzalem gedood zou worden. Hij duidde zijn dood als 'losprijs voor velen' en wees er zo op dat mensen zouden worden vrijgekocht uit de macht van het kwaad. Jezus' leerlingen hebben betuigd dat hij op de derde dag na zijn kruisiging uit de dood is opgewekt, levend aan hen is verschenen en hen heeft onderricht. Uit zijn optreden en uit het getuigenis van de eerste volgelingen is het christendom voortgekomen. In 451 is in het concilie van Chalcedon vastgesteld dat Christus zich heeft laten kennen met een goddelijke en een menselijke natuur, en dat deze 'onvermengd, onveranderlijk, ongedeeld en onscheidbaar' zijn.

Openbaringsreligie

Religie die voor inhoud en ontstaan is bepaald door profetische openbaring. Er is sprake van een zender, een boodschap, een geadresseerde en profeten, die in de geschiedenis als intermediair optreden. Het christendom neemt een bijzondere plaats in doordat de openbaring zijn hoogtepunt vindt in de persoon Jezus Christus, die het woord van God doorgeeft, maar ook openbaring van Gods woord is in persoon.

[Eén heilige, katholieke en apostolische kerk]

Eén

De christelijke kerk kent grote traditionele stromingen (rooms-katholiek, orthodox, protestant) met vele onderafdelingen en kerkgenootschappen. Ondanks deze diversiteit en verdeeldheid vormt ze in essentie een eenheid. [1] tegenover Christus. Ze wordt niet verenigd door uiterlijke kenmerken, opbouw of grootse verklaringen. In de kern wordt de kerk opgebouwd door hen die aan Christus toebehoren; [2] tegenover de enige levende God. God scheidt een nieuwe mensheid, die uiteindelijk in al haar etnische diversiteit één kerk zal vormen (cf. Openbaring). Het monotheïsme is het fundament voor de eenheid van Gods volk. De drie-eenheid staat model voor de eenheid van de kerk; [3] in haar geschiedenis. Sinds de roeping van Abraham (uitverkiezing van het volk van God) heerst een organische eenheid binnen de kerk. Historische opsplitsingen kunnen Gods doel met dat volk niet vernietigen; [4] de Bijbel schetst de kerk als eenheid. Zelfs een beeld dat in zichzelf een meervoudigheid meedraagt (bvb. een gezin met veel leden, een lichaam met veel onderdelen enzovoort), wordt in de Bijbel op unieke wijze toegepast om de kerk te beschrijven. Er is maar één gezin en volk van God; en maar één lichaam.

Heilig

Israël moest te midden van de volken een afzonderlijke gemeenschap vormen. Hun 'bijzonder zijn' was een weerspiegeling van God die Zich aan hen geopenbaard had. Hun heiligheid was een gegeven. Dat wil zeggen: initiatief en keuze van God. Anderzijds was ze ook een opdracht. Israël moest de consequenties van haar status als Gods heilige volk dagelijks in de praktijk brengen. Ook de kerk wordt tot heiligheid opgeroepen. Dit houdt een bepaalde status en een morele en praktische uitdaging in. *Hagioi* in het Nieuwe Testament betekent 'heilige personen' en behelst iedereen die God als de zijnen tot Zich heeft geroepen. Dat betekent echter niet dat ze al over een bovenmenselijke morele volmaaktheid beschikken. Christenen worden geroepen om een heilig leven te leiden. Dat betekent de absolute verwerping van zonde en een levenshouding die zich onderscheidt door liefde, eerlijkheid, waarheid, medelijden, goedheid en alle andere vruchten van de Geest.

Katholiek

Het Griekse woord *katholikos* betekent 'universeel' of 'als geheel'. [1] voor iedereen toegankelijk. Het evangelie dat door Paulus gepredikt werd, stelde geen eisen voor het lidmaatschap van de kerk. Berouw van zonde en geloof in Christus zijn de enige voorwaarden voor verlossing; [2] universeel bereik. Het christelijk geloof behoort iedereen toe. De kerk is wereldwijd, theologisch en geografisch; [3] van alle tijden. De kerk vertoont als Gods volk vanaf Israël een doorgaande lijn. Het credo bevestigt dit: 'Ik geloof in de gemeenschap der heiligen'. Gods heiligen van alle generaties verenigd in gemeenschap met Hem en elkaar. De dood kan niet scheiden van God; [4] in Gods ogen universeel. Alleen God weet wie er werkelijk bij horen. Daarom wordt er soms onderscheid gemaakt tussen de zichtbare en onzichtbare kerk. De term 'zichtbare kerk' houdt in dat de kerk vanuit menselijk oogpunt uit honderdduizenden instituten, organisaties, individuen en groepen bestaat. De term 'onzichtbare kerk' behelst twee zaken. Het herinnert eraan dat zij die door God gezien en gekend worden uiteindelijk geen 'kerkgangers' hoeven te zijn. De onzichtbare kerk erkent ook die mensen die in het geheim op Jezus vertrouwen omdat ze niet bij een officiële kerk kunnen horen. 'Onzichtbaar' is niet hetzelfde als 'ingebeeld'. Anderzijds moeten we niet lichtvoetig over de zichtbare kerk praten, alsof de 'onzichtbare kerk' de enige echte kerk is.

Apostolisch

[1] door apostelen gesticht. Behalve Judas Iskariot zijn de leerlingen getuige van Christus' opstanding, en krijgen ze van hem de opdracht om zijn onderricht onder alle volken te verbreiden. Mattias neemt de plaats van Judas Iskariot. Daarnaast noemde ook Paulus zich apostel van Christus. Aangezien Jezus het hoogtepunt en de vervulling van Gods openbaring en verlossing vormde, was het getuigenis van de apostelen essentieel en definitief; [2] trouw aan het apostolische onderricht. De kerk is onderworpen aan het doctrinaire gezag van de apostelen in het Nieuwe Testament. De apostelen bevestigden het gezag van het Oude Testament en ze schreven de geschriften uit het Nieuwe Testament zelf, of ze waren nauw verbonden met hen die ze schreven; [3] overname apostolische opdracht. Het Griekse *apostello* betekent wegzenden met een doel, boodschap of missie. Uit het Nieuwe Testament blijkt zeer duidelijk dat God wil dat de boodschap van Christus tot de einden der aarde verspreid wordt. Daarom koos Christus zijn apostelen uit en zond Hij ze weg, een uitzending die zeker ook gold voor de volgende generaties. De kerk is gesticht door de eerste, unieke, door Jezus benoemde apostelen. Ze is alleen apostolisch als ze trouw blijft aan het apostolisch onderricht en haar opdracht blijft uitvoeren.

[Sacramenten]

Biecht

Sacrament van de verzoening met God en met de kerk. Kent vier wezenlijke elementen: belijdenis, berouw, absolutie en penitentie. De biecht combineert de functies van verzoening na falen, en geestelijke begeleiding op de weg van de evangelische vervolmaking.

Celibaat

Ongehuwde levensstaat, voorlopig of definitief. Het celibaat behelst meer dan vrijgezel zijn: het brengt net als het huwelijk de doop tot voltooiing in de zelfgave van de gedoopte, hier niet aan de partner en zo aan God, maar 'omwille van het rijk der hemelen' aan God als partner, en van daaruit aan de mensen.

Doop

Rituele afwassing van zonden. Volgens Matteüs en Markus heeft Jezus bij zijn afscheid van zijn discipelen hen bevolen het evangelie te preken en bekeerlingen te dopen. Sindsdien functioneert de doop als overgangsrite bij de toetreding tot de christelijke gemeente. Jezus' bevel om te dopen 'in de naam van Vader, Zoon en Heilige Geest' heeft ook geleid tot de trinitarische doopformule (zie: drie-eenheid).

Eucharistie

Dankzegging, herinnert aan joodse zegeningen. Groeide als 'verrijzenisliturgie' uit de gedachtenis van het laatste avondmaal. Het woord bestond al in de eerste eeuw en kan de liturgische handeling bedoelen, of brood en wijn zelf, na de dankzegging.

Huwelijk

Verbintenis die in de christelijke geschiedenis wordt gezien als verlengde van de scheppingsordering. Bestaat voor de zondeval en is aldus volgens de bijbel een antropologisch grondgegeven. Het laat zich kenmerken door [1] monogamie; [2] vrijwilligheid en liefde; [3] mogelijkheid tot voortplanting; [4] levenslange trouw; [5] publiciteit (onderscheiden van andere samenlevingsvormen van liefde en trouw); [6] man-vrouwrelaties (dit kenmerk staat met pleidooien voor het homohuwelijk onder druk).

Priesterwijding

Sacramentele opname van een diaken in het ambt van priester, eenmalig en onuitwisbaar, gelijkvormig met het beeld van Christus. De bisschop heeft de volheid van wijding ontvangen. Priester, diaken en subdiaken delen in zijn wijding. Kenmerkend voor de liturgie, zijn de keuze van de kandidaten, hun beloften, het inroepen van de voorspraak van heiligen, de handoplegging in stilte, het wijdingsgebed, de bekleding met liturgische gewaden, de eventuele zalving met het Heilig Chrisma, de overhandiging van bij de functie horende instrumenten (bvb. kelk, pateen) en de verwelcoming in de geestelijke stand.

Sacramenten

Bemiddeling (teken, beeld) van de onzichtbare God in de zichtbare werkelijkheid. God kan vanwege zijn transcendentie nooit zelf zichtbaar worden, maar laat zich kennen door bemiddeling van het geschapene. De sacramenten zijn bijzondere tekens, door Christus ingesteld, die 'veroorzaken wat ze betekenen': ze geven zelf genade. We onderscheiden sacramenten van initiatie (doopsel, vormsel, eucharistie), van genezing (biecht, ziekenzalving); en ten dienste van de gemeenschap (wijding, huwelijk).

Sacramentaliën

'*Sacramentalia*' is Latijn voor 'wat op sacramenten lijkt'. Het gaat om zaken of handelingen die de Kerk gebruikt om God gunstig te stemmen t.a.v. de gelovigen. Dit is geen 'genade vragen'. Het gaat meer om het verkrijgen van een 'welwillende opmerkzaamheid' bij God. Bvb. gebruik van wijwater, zegening van personen (bvb. kruisje bij slapengaan) of voorwerpen (bvb. maaltijd), wijding van personen (bvb. abt, diaken, maagd) of voorwerpen (bvb. kerk, klok, palmtakken), het bezweren van de Duivel (exorcisme).

Vormsel

Sacrament dat de doop voltooit en een bijzondere kracht schenkt van de Heilige Geest, om van het geloof te getuigen (Pinksteren). Wezenlijk is bij het vormsel de zalving met heilige olie op het voorhoofd, onder handoplegging. Het zegel is een eeuwigdurend teken van het toebehoren aan Christus.

Zalving

Bestrijken met gewijde olie is in oudheid en bijbel teken van overvloed en vreugde; zij zuivert, maakt soepel, geneest, geeft een glans van schoonheid en gezondheid. In de bijbel worden koningen, priesters en profeten 'gezalften van Jahweh' genoemd. In het Eerste Testament werd 'gezalft' de naam voor de komende heilskoning, verwijzend naar de verhouding tot God en de goddelijke zending van de verwachte Messias. In het evangelie krijgt Jezus de naam Messias, de mens die gezalft is met de Heilige Geest.

[Kerkelijk Jaar]

Aswoensdag

De eerste dag van de vasten, zes en een halve week vóór Pasen, daags na vastenavond. De naam is ontleend aan het askruisje: de priester tekent tijdens een boeteviering het voorhoofd van de gelovige met een kruisje van gewijde as van verbrande palmtakken.

Goede Vrijdag

Herdenking van het lijden en sterven van Christus. Omdat Christus is verrezen op de derde dag na zijn dood, wordt Goede Vrijdag gevierd op de vrijdag voor Pasen en hangt de datum af van de paasdatum.

Goede week

Week vóór Pasen, die begint op de zondag voor Pasen (palmzondag). Al in de derde eeuw was de viering van de twee paasdagen uitgebreid tot een hele week, met Witte Donderdag, Goede Vrijdag en paaszaterdag, uitlopend in de viering van de paaswake. De goede week wordt ook wel lijdensweek of stille week genoemd. De aanduiding 'goed' is een vrome vertaling van 'heilig'.

Hemelvaart

Het ten hemel stijgen, met name van Jezus. In het Tweede Testament bericht de evangelist Lucas als enige over de hemelvaart van Jezus. Deze geschiedenis staat bij Lucas in verband met de verwachting van de nog uitstaande openbaring van Gods koningschap over wereld en geschiedenis. In het motief van de zegen en de expliciete belofte van een lichamelijke wederkomst wordt de boog gespannen van een tussentijd, waarin de begiftiging met de Heilige Geest het doen en laten van de leerlingen zal bepalen. Zelfstandig feest op de veertigste dag na Pasen en tien dagen voor Pinksteren, conform de chronologie die door de schrijver van het evangelie van Lukas en het boek Handelingen wordt aangegeven

Kerkelijk jaar

Ordering van tijd in de christelijke en joodse traditie: naast het dag- en weekritme, het jaarritme van feestdagen. Men gedenkt de momenten waarop God naar zijn volk omzag. Gedenken brengt toen en nu en straks bijeen; zo maakt men deel uit van een traditie. De jaarcyclus, waarin het paasfeest centraal staat, rekent met zon én maan. Het christelijke Pasen valt op zondag, omdat de Heer op de eerste dag van de week verrezen bleek. Sinds 325 is de zondag na de eerste volle maan van de lente de christelijke paasdatum. Aanvankelijk vierden christenen het joodse Pascha; na middernacht vervolgde men met het gedenken van het lijden, sterven en opstaan van de Heer, doopte men de nieuwe geloofsleerlingen en vierde men tegen de morgen de eucharistie.

Kerstmis

Letterlijk: Christusmis. Feest van de geboorte van Jezus Christus in een stal te Betlehem, gevierd op 25 december. In Rome werd in de derde eeuw het kerstfeest bewust op 25 december geplaatst, ter vervanging van het feest van de Onoverwinnelijke Zon.

Palmpasen

Ook wel: palmzondag, de zondag vóór Pasen. Op deze zondag worden in de katholieke liturgie palmtakken gewijd ter herinnering aan de wijze waarop de joden Jezus bij zijn intocht in Jeruzalem begroetten (Mt. 21:1-3). In België worden hiervoor takjes van de buxus haag gebruikt.

Pasen

Belangrijkste feest in alle christelijke kerken, waarop de verrijzenis van Jezus Christus wordt gevierd. Het feest wortelt in het joodse paasfeest (pesach), dat de bevrijding van het joodse volk uit Egypte herdenkt. Toen het christendom gevestigd raakte werd de herdenking van de verrijzenis uitgebreid tot drie dagen, te beginnen met Goede Vrijdag. Later werd daar de Witte Donderdag aan toegevoegd. Pasen is een naar de (paas)datum veranderlijke feestdag. Aan het paasfeest zijn verschillende folkloristische gebruiken verbonden, zoals het verstoppen van paaseieren en het ontsteken van paasvuren.

Pinksteren

Van het Griekse pentekostè: vijftigste (dag). Het kerkelijk feest, vijftig dagen na Pasen, ter herdenking van de uitstorting van de Heilige Geest over Jezus' leerlingen in de vorm van vurige tongen (Hand. 2:1-13). In de schilderkunst worden niet alleen vlammetjes boven de hoofden van Maria en de leerlingen afgebeeld, maar gewoonlijk ook een duif als symbool van de Heilige Geest.

Vasten

Gedeeltelijke of volledige tijdelijke onthouding van spijs en drank uit morele of religieuze overtuiging. Voorbereidingstijd van veertig dagen voor het paasfeest.

[Tien geboden]

Gebod

Vaak wordt een gebodsethiek als een strenge aangelegenheid beschouwd: een handeling is ten diepste goed of kwaad, alleen omdat zij geboden of verboden is. Tegenover het gebod of de plicht stellen velen de liefde als een veel betere bron voor ons handelen. Dit uitspelen van de liefde tegenover het gebod, vinden we in de bijbel nergens. Zij vormen geen tegenstelling, maar vullen elkaar aan. Heel duidelijk blijkt dat uit het verband waarin de Tien Geboden voorkomen: in liefde heeft Jahwe zijn volk Israël uit de Egyptische slavernij bevrijd, terwijl zijn geboden er vervolgens op gericht waren om die bevrijding te behouden en voorspoed voor Israël te verzekeren.

Liefde

'Heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw verstand. Dat is het grootste en eerste gebod. Het tweede is daaraan gelijk: heb uw naaste lief als uzelf' (Mt. 22:37-39). Alle elementen van dit zogenaamde dubbelgebod zijn al in het Eerste Testament te vinden. Liefde voor God manifesteert zich in het brengen van dank aan Hem en in het prijzen van zijn naam. De naaste is in het Eerste Testament nog de eigen volksgenoot, terwijl het begrip naaste in het Tweede Testament wordt toegepast op ieder die wij op onze weg ontmoeten, inclusief de vijand (Mt. 5:44). Ook hier is liefde een gebod en niet een emotionele vanzelfsprekendheid, wat vooral blijkt uit de liefde tot de vijand.

Naasteliefde

Gebod in het christendom; na God liefhebben het belangrijkste gebod. De christelijke naasteliefde heeft twee aspecten: de liefde tot alle mensen en de broederliefde tussen leden van de geloofsgemeenschap. Deze liefde onderscheidt zich van de liefde tussen man en vrouw door de nadruk op de onverdiendheid. Bij naasteliefde is liefde geen keuze op basis van eigenschappen, verdiensten of overwegingen van eigenbelang. Essentieel bij de mogelijkheid van naasteliefde is het onderscheid tussen de (door God geschapen) mens en zijn (soms afkeurenswaardige) handelingen of leefwijze.

Verbond

Omschrijving van de relatie tussen God en mens. Het verbond neemt in het Oude Testament een belangrijke plaats in. God sluit zijn verbond met Noach (Gen. 6:18), met Abraham (Gen. 15), met Israël bij de Sinai (Ex. 20:2) en met David (Ps. 89:4). Bij de profeten (bijvoorbeeld Jer. 31:31-34) klinkt de belofte van een nieuw verbond, waarin God zijn genade nog rijker zal schenken. Het Nieuwe Testament spreekt over de vervulling van die belofte in Christus (bijvoorbeeld Hebr. 8).

Tien Geboden/Beloften

Richtlijnen voor menselijk handelen, door God aan Mozes geopenbaard. Primair negatief, verspreid over twee 'tafels', handelend de mens-Godrelatie en het menselijk verkeer onderling. Uniek is de verbinding tussen ethiek en het goddelijk handelen. De preambule van de geboden (*Ik ben de Heer uw God die u uit de slavernij bevrijd heeft*) schetst de achtergrond van Gods handelen. Zo worden de geboden positieve uitspraken over hoe een mens zich moet gedragen. De 'opdrachten' zijn geen verboden, maar beloften of richtingwijzers voor het leven zoals dat als vanuit zichzelf bedoeld is. Naast de traditionele formuleringen van de Tien Geboden ontstaat zo een spanning tussen opdracht en overtuiging, tussen gebod en aanbod. Geboden zijn 'aanbiedingen' van God, die ons laten zien hoe het leven is zoals het bedoeld is.

1. *Bovenal bemin één God (God is er)*

We mogen ons niet overleveren aan nieuwe afhankelijkheden. God garandeert ware vrijheid. Jezus heeft naar het eerste gebod verwezen en het geëvalueerd tot een gebod van de liefde. De liefde tot God komt tot uitdrukking in de liefde tot de naaste. Positief: God is er. Als je God in je leven aanwezig laat zijn, ontstaat er orde en zal je vrij zijn van alle afgoden die je tot slavernij willen brengen. Als God er is en alles van hem komt, mogen we de mensen en de dingen liefhebben zonder dat ze Gods plaats innemen

2. *Zweer niet ijdel, vloek noch spot (ik eerbiedig)*

We mogen God niet reduceren tot onze eigen voorstellingen en hem voor onszelf gebruiken. Evenmin mogen we een beeld maken van onszelf (devalueren of ophemelen) of anderen en zo in hokjes denken. Positief: Ik eerbiedig. Ik laat God zijn eer. Ik zie naar em op als de onbegrijpelijke en onbeschrijfbaar God. Ik laat me door God aanraken. Ik palm Hem niet voor ons in, maar vereer hem. Dat leidt tot de ware vrijheid. Want God voor jezelf misbruiken leidt tot de slavernij van de macht.

3. *Heilig steeds de dag des Heren (deze dag is heilig)*

In het Eerste Testament op twee manieren onderbouwd. Enerzijds met de verwijzing naar de schepping. Omdat God van zijn werken heeft gerust, moeten ook wij op sabbat afstand nemen van ons werk en

deelhebben aan Gods sabbatsrust. Geen dag om iets te dóen, maar om op verhaal te komen. God wil dat ons leven vrucht voortbrengt. Daarnaast wordt de sabbat onderbouwd met een link naar de bevrijding uit Egypte. De sabbatsrust is een symbool van vrijheid. We mogen ons niet door slavendrijvers laten opdrijven, en niemand mag over ons beschikken. We vieren de zondag pas goed als we beseffen dat Jezus Christus ons in zijn dood en opstanding heeft bevrijd van alle knechtende machten van deze wereld. De zondagsviering is een feest van de vrijheid, waarin we ons losmaken van wat de samenleving voortdurend eist. Het is het protest van de religie tegen de verabsolutering van de macht van staat en economie. Positief: deze dag is heilig. Hij beschermt onze vrijheid en rappelleert onze zelfbeschikking.

4. Vader, moeder zult gij eren (ik respecteer mijn afkomst)

Als ik mijn ouders eer en ook na hun dood met respect aan hen terugdenk, kan ik vanuit die herinnering mijn eigen leven leiden. Eren betekent niet dat ik alles rechtvaardig en goed maak. Het impliceert wel dat men niet blijft staan bij krenkingen of verwijten. Positief: ik respecteer mijn herkomst. Ik kan slechts vooruit zien, als ik me bewust ben waar ik vandaan kom. Als we onze ouders niet eren, snijden we onze wortels af. En zonder eerbied voor onze ouders zullen we ook geen zelfrespect kunnen hebben.

5. Dood niet, geef geen ergernis (ik wil leven)

Dit gebod gaat in de eerste plaats over de bescherming van het leven en over het respecteren van de waardigheid van het individu. Niemand heeft het recht om het met psychisch of fysiek geweld te schaden. Positief: ik wil leven. Ik laat me niet monddood maken. Alles wat God mij heeft geschonken wil leven. Ik wil aan dat alles de ruimte geven die het nodig heeft om te groeien en te bloeien. Ook wat niet bij me past, omdat het strijdig is met mijn ideaalbeeld, wil ik toelaten. Omdat ik graag wil leven laat ik ook de ander leven. Ik laat hem in zijn waarde. Ik ontzeg mezelf het recht om een oordeel over hem uit te spreken. En wanneer hij zich bedreigd voelt in zijn leven, dan bescherm ik zijn (recht op) leven.

6. Doe nooit wat onkuisheid is (ik ben trouw)

Dit gebod wil het huwelijk beschermen tegen de gevaren waaraan het steeds weer wordt blootgesteld. Deze hebben steeds te maken met de fascinatie voor het nieuwe. Maar dergelijke fascinatie betekent niet dat ik het oude overboord moet gooien. Positief geredeneerd: ik ben trouw. Ik sta in voor de partner met wie ik mijn leven deel. Ik beschouw hem niet als mijn bezit, maar ik heb me aan hem gebonden. Ik neem de ander serieus. Daarom blijf ik trouw aan mezelf en aan hem of haar. Trouw heeft te maken met staan, vastigheid en standvastigheid. Trouw schenkt een ruimte waarin ik en de ander kunnen groeien.

7. Vlucht het stelen en bedriegen (ik heb genoeg)

Dit gebod richt zich tot diegenen die riskeren hun macht over anderen te misbruiken. De mens heeft een onaantastbare waardigheid. We mogen deze niet met voeten treden. Jezus eist dat mensen die bezit hebben solidair zijn met de armen. Alleen dan kunnen ze zijn navolgers zijn. Positief: ik heb genoeg. Ik ben dankbaar voor wat ik heb. Deze houding schept een atmosfeer van vrede en vertrouwen. Ik ben niet jaloers op de ander, maar blij met wat ik heb verworven en gekregen van God.

8. Ook de achterklap en het liegen (ik ben eerlijk)

We moeten de manier waarop we spreken toetsen. Wanneer kwetsen we met onze woorden? Wanneer verdraaien ze de waarheid? Doorslaggevend is steeds de vraag of ik door mijn leugen een mens in zijn waardigheid heb aangetast. De moed om de waarheid weer te geven zoals ze is, zonder die op te hemelen en zonder onszelf in een beter daglicht te plaatsen, schept vertrouwen en helderheid. Positief: ik ben eerlijk. De zaken oprecht en waarheidsgetrouw weergeven, maar ook eerlijk zijn tegenover jezelf.

9. Wees steeds kuis in uw gemoed (mijn liefde is puur)

Dit gebod neemt de beide partners altijd samen. Ik respecteer de liefde tussen hen en zal geen enkele truc bedenken om in deze liefde in te breken. Hier is een gezonde kijk op seksualiteit aan de orde die begeren insluit. Er is zowel een begeren dat de ander respecteert, als een seksualiteit die de ander gebruikt en uitbuit. Positief: mijn liefde is puur. Dat is het uiteindelijke doel van het negende gebod: met een rein hart en een rein oog te zien naar elke vrouwen elke man, die mij persoonlijk boeit.

10. En begeer nooit iemands goed (ik ben dankbaar)

Ook hier gaat het om de bescherming van het eigendom en de privésfeer van de mens. Wat een mens zich heeft verworven, dient van hem te blijven. Als iemand inbreekt in het huis van een ander, berooft hij hem van veiligheid, intimiteit en waardigheid. Dit gebod beoogt ook iets positiefs: een houding van dankbaarheid. Als ik dankbaar ben voor wat God me heeft geschonken, ben ik onontvankelijk voor de begerige blik van de ander. Een dankbaar mens is tevreden. Dankbaarheid bevrijdt van de dwang zich met anderen te vergelijken en zijn doen, laten en kunnen boven anderen te stellen. Ik hoef niet alles te hebben. Als je bij anderen iets kunt bewonderen wat jezelf niet hebt, ben je niet jaloers, maar blij.

[Rijk Gods]

Bergrede

Begrip uit de bijbel. Redevoering die Jezus op een berg in Galilea heeft gehouden (Mt. 5-7) waarin hij het evangelie van het Koninkrijk van God verkondigde (Mt. 4:23). De rede begint met negen zaligsprekingen en bevat Jezus' uitleg van de wet van Mozes. Hij spreekt over echtbreuk, het zweren van eden, geweldloosheid, het liefhebben van de vijand, het geven van aalmoezen, het bidden (waaronder het Onze Vader) en het vasten. Jezus roept zijn volgelingen op in vertrouwen op God te leven, Gods koninkrijk en gerechtigheid te zoeken, niet te oordelen en zich te hoeden voor valse profeten.

Hemel

In de bijbelse taal is de hemel de koepel waaronder de zon, de maan en de sterren vastzitten. Het is ook de woonplaats van God. Zo wordt God in het Onze vader aangesproken als '*Onze vader die in de hemelen zijt*'. Met het begrip 'hemel' wordt de verhouding van de mens tot God in zijn macht, afstand en nabijheid onder woorden gebracht. Hemel is de sfeer of orde waar God onweersproken en zonder beperking regeert. Vanuit de hemel wordt de zoon gezonden en de Heilige Geest over de mensen uitgestort. De hemel is zo de plaats waar de gelovige na zijn dood definitief in Gods onbeperkte, onverhulde nabijheid verkeert. Hiermee wordt uitgedrukt dat de mens die probeert te leven zoals Jezus, na de dood voor altijd bij God terechtkomt.

Koninkrijk van God

Machtsgebied waar God heerst. Christus gaf dit een gezicht en maakte het bereikbaar en toegankelijk. Het Rijk Gods gaat niet over wereldlijke macht, maar over gesteltenissen van hart en ziel: vrede, geduld, verdraagzaamheid, vergevingsgezindheid, kracht en bereidheid om je te geven. Als wij bidden '*Uw Rijk kome*', vragen we of iedereen deze innerlijke houdingen wil aannemen om barmhartig te worden zoals God, vervuld van de gaven van de Geest (zie brieven van Paulus): liefde, vrede, geduld, lankmoedigheid, vergevingsgezindheid, zelfbeheersing, ... Men kan de bergrede, waarin Jezus mensen aanspoort om hem te volgen, beschouwen als het manifest van Gods rijk. Zijn woorden geven richting aan het leven. Vaak gebruikte begrippen om de dynamiek van het koninkrijk te verwoorden zijn 'reeds' en 'nog niet'. Reeds is Gods wereldheerschappij doorgebroken in Jezus Christus, maar het godsrijk is nog niet voltooid zolang zijn wederkomst op zich laat wachten. Intussen geeft Hij de Geest als voorschot. Burgers van het koninkrijk leven in de spanning tussen het 'reeds' en het 'nog niet', tussen werkelijkheid en hoop. Het gaat bij het koninkrijk dus om een realiteit die zowel present als toekomstig is. Tegelijk is er voortdurend spanning voelbaar tussen de hemelse en de aardse werkelijkheid. De verheerlijkte Christus belichaamt daarvan zelf het geheim: terwijl Hij als koning heerst in de hemel, aan de rechterhand van zijn Vader, wordt het mensenleven op aarde de facto in menig opzicht beheerst door de machten van het kwaad.

Onze Vader

Gebed dat Jezus aan zijn leerlingen gaf. Behoorde tot het gebedsonderricht uit de bergrede (Mt. 6:9-13). In de apostolische kerk werd het Onze Vader al spoedig gebruikt. Het is opgebouwd uit een reeks van zes beden (2x3), voorafgegaan door een gebedsaanspraak en afgesloten met een beaamde lofprijzing of doxologie. Veelvuldig liturgisch gebruik van dit gebed leidde ertoe dat de doxologie apart kwam te staan en in sommige bijbelhandschriften werd weggelaten. Jezus laat zijn leerlingen op persoonlijke toon tot God spreken. Eerst bidden ze of de heiligheid, het rijk en de wil van hun hemelse Vader zich ook hier op aarde gaan vestigen. Vervolgens vragen ze wat voor hen noodzakelijk is om zijn koninkrijk te kunnen binnengaan: kwijtschelding van schulden, voedsel voor onderweg, bevrijding uit de greep van het kwaad. In de lofprijzing vertrouwen ze de verhoring van hun gebed toe aan Gods beleid. Onderweg naar het beloofde koninkrijk zijn christenen met elkaar verbonden door het wereldwijd gebeden Onze Vader.

Zaligsprekingen

Onderdeel van de bergrede, waarin Jezus een reeks voorwaardelijke beloften uitsprak die de route naar het koninkrijk van God markeren. Ze beginnen allemaal met een gelukwens en gaan soms vergezeld van een contrasterende wee-uitspraak. Hiermee verwoordde Jezus het wel en wee van mensen die hem volgen of juist negeren. Maar alleen de smalle weg eindigt in het beloofde land. De zaligsprekingen zijn vastgehecht aan acht eigenschappen of christelijke deugden: arm van geest zijn, treuren, zachtmoedig zijn, hongeren en dorsten naar de gerechtigheid, barmhartigheid bewijzen, zuiver van hart zijn, vrede stichten, en vervolgd worden omwille van de gerechtigheid. Wie Christus volgt met zo'n gezindheid, zal in het koninkrijk geluk vinden. Matteüs geeft deze woorden weer als hernieuwde wegwijzers voor Israël, tegenover de traditionele richting van de schriftgeleerden (Mt. 5:3-16). Lucas gebruikt een tweede persoon meervoud om de persoonlijke keuze voor of tegen Jezus te beklemtonen (Lc. 6:20-26).

[Vergeving]

Boete

Uiterlijke daad, beantwoordend aan een innerlijke houding van berouw, tot voldoening voor een begane zonde. In oorsprong een tussenmenselijke vorm van conflictregeling die verzoent door wederzijdse erkenning van verantwoordelijkheid in plaats van geweld, en door compensatie in plaats van straf. Zo komt billijke genoegdoening tot stand. De zonde veroorzaakt een relatiebreuk en verantwoordelijkheid van de zondaar, te verstaan als plicht tot herstel. Daarbij is niet de genoegdoening specifiek bijbels, maar de idee van een vervanging van de sanctie door compensatie, die wordt bepaald, gegeven en ontvangen met het oog op een vreedzame en totale verzoening (zie: biecht).

Genade

In de bijbel omschreven als een van de meest wezenlijke eigenschappen van God. Hij buigt zich naar de geringe, hulpeloze en zondige mens en helpt hem niet alleen in zijn nood, maar is ook bereid 'uit vrije gunst alleen' de zondige mens zijn schuld te vergeven. In zekere zin is ook de schepping een werk van vrije genade, want God was niet gedwongen een werkelijkheid buiten zichzelf te scheppen. In het Eerste Testament is echter het meest centrale gegeven de verkiezing van Israël als het speciale verbondsvolk. De grootste blij van goddelijke genade is de zending van Jezus Christus, die zijn leven geeft voor de zonde der wereld. Het zenden van zijn zoon is de doorbraak van de goddelijke genade in onze menselijke verlorenheid. Geen wonder dat bijna alle brieven in het Tweede Testament beginnen met de genadegroet: 'Genade zij u en vrede van God, onze Vader, en van de Heer Jezus Christus' (1 Kor. 1:3).

Vergelding

Motief in het strafrecht. Het kwaad dat een dader gedaan heeft, moet vergolden worden; hij moet zijn 'verdiende loon' krijgen. Naast vergelding kan straf ook gefundeerd worden vanuit het motief van preventie of resocialisatie. We kunnen onderscheid maken tussen vergelding als eis (er moet vergolden worden; zie ook wraak) en vergelding als maatstaf (er moet evenredig vergolden worden). Schade en straf moeten in een goede verhouding tot elkaar staan. Dit motief vinden we reeds in het recht van wedervergelding: oog om oog, tand om tand. Hoe groter het misdrijf, hoe zwaarder de straf. Niet voor elk delict is vergelding vanzelfsprekend. Het evangelie van vergeving sluit vergelding niet uit.

Vergeving

Kernwoord in de christelijke traditie, nauw verbonden aan verzoening. Kernbetekenis is dat de schuld niet langer wordt toegerekend, zodat de schuldlige bevrijd wordt uit de rol van dader en de tegenpartij uit de rol van slachtoffer. Vanouds is een nauwe band gezien tussen Gods vergeving aan ons en de onderlinge vergeving. Dat laatste is ter discussie komen te staan door toenemende aandacht voor het structurele onrecht. Een algemene oproep om elkaar te vergeven, zoals in de bijbel kan worden gevonden, blijkt in de praktijk voor plegers van onrecht ruimte te bieden en slachtoffers klem te zetten. Daarom kan men stellen dat men alleen bij God vergeving kan vragen als men zich eerst gericht heeft tot de persoon die men heeft beschadigd. Vergeving blijkt heilzaam wanneer het niet is afgedwongen, maar een vrije daad. Bij ernstige trauma's blijft vergeving vaak problematisch.

Verzoening

Herstellen van een relatie doordat partijen erkennen dat zij van elkaar zijn vervreemd, door de aangerichte schade ongedaan te maken en door voortaan beter met elkaar om te gaan. Volgens het christelijk geloof leeft ieder mens in relatie tot God en tot zijn medeschepselen. Alleen in goede relaties met God en met zijn medeschepselen kan een mens uiteindelijk gelukkig zijn. De beste relatie tussen personen is liefde. Het blijkt dat mensen God niet liefhebben met heel hun hart en hun naaste niet als zichzelf, omdat zij allereerst zichzelf zoeken. Daardoor keren zij zich af van God, handelen tegen zijn geboden, vervreemden van Hem en verspelen daardoor hun uiteindelijke geluk. In deze situatie is herstel nodig van de relatie tot God. Volgens Paulus, in het Tweede Testament, was de menselijke vervreemding van God zo diep, dat God zelf er voor moest zorgen dat de mensen met Hem werden verzoend. God heeft dit op beslissende wijze gedaan in leven, sterven en opstanding van Jezus Christus.

Wraak

Vergelding. De term wraak heeft echter een negatiever klank dan vergelding. Ligt bij vergelding het accent op de verhouding tussen de afgekeurde handeling en de represaille, bij wraak valt de nadruk geheel op het afkeurende aspect van de represaille. Het is christenen verboden wraak te nemen. Zij moeten tegenover hun vijanden het goede doen, hem te eten geven als hij honger heeft, enzovoorts.